

JADID HIKOYALARIDA MILLIYLIK VA AN'ANA MASALALARI TALQINI

Abduqodirova Madinakhon,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti,
Tarjima nazariyasi va amaliyoti fakulteti, 4-bosqich talabasi
abdukadirovamadinakhon@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda jadid adabiyotidagi milliylik va an'anaviylik masalalari keng yoritiladi. Jadid yozuvchilari ijodida xalqning ma'naviy uyg'onishi, o'zligini anglash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va ularni zamon ruhiga mos tarzda rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, Fitrat, Cho'lpon, Avloniy, Hamza kabi adiblarning hikoyalarida milliy ruh, diniy e'tiqod, ma'rifatparvarlik va zamonaviylik o'zaro uyg'unlashgani ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, milliylik, an'ana, o'zlik, ma'naviyat, ma'rifat, zamonaviylik.

XX asr boshlarida Turkiston zaminida paydo bo'lgan jadidchilik harakati xalqning ma'naviy, ijtimoiy va siyosiy hayotida tub burilish yasadi. Bu davr millat taqdiriga befarq bo'lmagan ziyolilarni yetishtirdi. Ular xalqni jaholatdan, qoloqlikdan chiqarish, taraqqiyot yo'liga boshlash, ilm va ma'rifatga da'vat etish orqali milliy o'zlikni asrashni bosh maqsad qilib qo'ygan edilar. Shu bois jadid adabiyoti, xususan, hikoyachilik janri orqali xalq qalbiga yo'l topdi va milliy uyg'onishning asosiy quroliga aylandi. Jadid hikoyalarida milliylik tushunchasi oddiy "xalqona" ruh emas, balki jamiyatni yangilash, xalqni uyg'otish va millatni o'z qadriyatlari bilan zamon talablari orasida uyg'unlashtirish g'oyasini ifodalaydi. An'analar esa bunday o'zgarishlar orasida milliy o'zlikni yo'qotmaslik, qadimiylikni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilgan.

Jadid adabiyotining shakllanishi va undagi milliylik masalasi haqida ko'plab adabiyotshunos olimlar fikr bildirgan. Masalan, Abdurauf Fitrat o'zining "Adabiyot

qoidalari” asarida adabiyot xalq hayotidan oziqlanishi, xalq ruhini ifodalashi lozimligini ta’kidlaydi. U milliy adabiyot xalqning o’z tili, urf-odatlarini, dini va qadriyatlariga tayanishi kerakligini yozgan. Cho’lpon esa “Adabiyot nima?” maqolasida “adabiyot xalq ruhining ifodasi” deb ta’rif beradi. U o’z asarlarida xalqning qalbidagi og’riq, orzu, g’am va g’ururni badiiy timsollar orqali ko’rsatadi. Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari esa milliy ong va ma’naviy poklik masalalarini chuqur yoritadi. U millatning kamoloti uchun avvalo ma’rifat, tarbiya va axloq zarurligini ta’kidlaydi. Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodida esa xalq ongini o’zgartirish, tenglik, adolat, mehnatni ulug’lash g’oyalari asosiy o’rinda turadi. Zamonaviy tadqiqotchilardan Gulchehra Imomova “Jadid hikoyalarida milliylik va an’ana masalalari talqini” maqolasida jadid hikoyachiligini milliy o’zlikni anglash jarayonining badiiy ifodasi sifatida baholaydi.

Bu qarashlardan ko’rinadiki, jadid adabiyoti milliylikni nafaqat folklor yoki tarixiy motivlar orqali, balki xalq tafakkuri, ma’naviy ehtiyoji va ijtimoiy hayoti bilan uzviy bog’liq holda ifodalaydi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda jadid hikoyalaridagi milliylik va an’anaviylik o’zaro chambarchas bog’langan holda tahlil qilinadi. Avvalgi tadqiqotlarda jadidchilikning siyosiy, ma’rifiy yo’nalishlari ko’proq o’rganilgan bo’lsa, bu ishda milliy qadriyatlarning badiiy talqini, xalq ruhiyatining ifodasi va yozuvchilarning an’analarni yangicha estetik yondashuv bilan boyitish mahorati markazda turadi.

Jadid yozuvchilari milliylikni zamonaviy hayotga moslashtirishga harakat qilgan. Ularning fikricha, millat taraqqiyoti uchun faqat tashqi islohotlar emas, balki xalq qalbida ma’naviy uyg’onish zarur edi. Shu bois ularning hikoyalarida milliy ruh, diniy e’tiqod, axloqiy qadriyatlar bilan birga yangi hayotga da’vat motivlari ham uyg’un ifodalanadi. Jadid adabiyotining muhim jihatlaridan biri - xalq hayotini milliy ruhda tasvirlashdir. Masalan, Cho’lponning “Kechalar” hikoyasida inson ruhiyati, orzu-intilishlari, erk va ozodlik g’oyalari orqali milliy o’zlik aks etadi. Asarda millatni uyg’otish, jaholatdan chiqish, ilm-ma’rifat bilan qurollanish fikrlari asosiy g’oyani tashkil etadi. Cho’lpon millatni “uyg’onishga loyiq xalq” sifatida tasvirlaydi va o’z

qahramonlari orqali o'zbek xalqining ichki dunyosini badiiy ko'rsatadi. Fitratning "Sayyohi hindi" hikoyasi ham milliylik masalasiga bag'ishlangan bo'lib, unda muallif xalqni bilim va tafakkur orqali ozodlikka chorlaydi. Fitrat o'z asarida "boshqa xalqlar taraqqiy etayotgan bir paytda bizning orqada qolishimiz – jaholat oqibati" degan g'oyani ilgari suradi. Bu fikr milliy o'zlikni anglashning intellektual shaklini ko'rsatadi.

Hamza Hakimzoda Niyoziyning "Boy ila xizmatchi" hikoyasida esa sinfiy tafovut, adolat va tenglik masalalari milliy ruhda yoritilgan. Muallif xalq birligi, halollik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlarni asosiy fazilat sifatida ko'rsatadi. Shu bilan birga, eski urf-odatlardagi adolatsizlikni fosh etib, yangi zamon kishisining ma'naviy qiyofasini chizadi. Abdulla Avloniy esa o'z asarlarida milliylikni axloqiy tarbiya bilan bog'laydi. U "Turkiy guliston yoxud axloq"da "millatning eng katta dushmani - johillik" deya ta'kidlab, xalqni ma'rifatli bo'lishga, axloqiy poklanishga chaqiradi.

Xulosa

Umuman olganda, jadid hikoyalarida milliylik-xalqning o'zligini, an'analarini saqlagan holda yangilanish yo'lidagi intilishlarining ifodasidir. Ularning asarlarida milliy qadriyatlar va zamonaviy hayot bir-birini inkor etmaydi, balki o'zaro boyitadi. Shu jihatdan jadidlar o'z asarlari orqali "milliy yangilanish" g'oyasini adabiyotda amalga oshirdilar. Bugungi kunda ham bu asarlar o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Jadid yozuvchilari ilgari surgan g'oyalar - milliy o'zlikni anglash, xalqni ilm va ma'rifat orqali rivojlantirish, milliy qadriyatlarni asrab, zamon bilan hamnafas bo'lish - hozirgi avlod uchun ham dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fitrat, A. (1926). Adabiyot qoidalari. Toshkent: Fan.
2. Cho'lpon, A. (1993). Kechalar. Toshkent: Sharq.
3. Avloniy, A. (1992). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: Ma'naviyat.
4. Hamza, H. (1980). Boy ila xizmatchi. Toshkent: Yozuvchi.

5. Qodiriy, A. (1994). O'tkan kunlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
6. Karimov, N. (2001). XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyot bosqichlari. Toshkent: O'qituvchi.
7. Normatov, U. (2007). Jadid adabiyoti va adabiy jarayon. Toshkent: Fan.